

Юлія КУЗЬМЕНКО,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики виховання,
психології та інклюзивної освіти
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
(Херсон, Україна) lgeoeconomika@gmail.com

ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ЧИННИК НАРОЩЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті представлено структурні елементи професійної майстерності науково-педагогічного персоналу, висвітлено підвищення педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін як чинник нарощення його професіоналізму. Розкрито напрямки цього процесу: психологічний, педагогічний, дидактичний та інформаційно-технологічний. Здійснено аналіз освітнього законодавства України в контексті досліджуваної проблеми та визначено що у змісті нормативно-правових документів окреслено ряд вимог до нарощення професіоналізму та удосконалення педагогічної майстерності наукових та педагогічних кадрів закладів вищої освіти. Підкреслено важливість ролі кожного педагога, оскільки від його компетентності залежить рівень сформованості освітньої складової людського капіталу випускника. З'ясовані складові елементи професійної майстерності викладача економічних дисциплін.

Ключові слова: психологічні, педагогічні, дидактичні, інформаційно-технологічні підходи, професійне зростання.

Yulia KUZMENKO,
Ph.D (Pedagogic),
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Psychology, and Inclusive Education
Communal Higher Educational Establishment
«Kherson Academy of Continuing Education»
(Kherson, Ukraine) lgeoeconomika@gmail.com

THE IMPROVEMENT OF PEDAGOGICAL SKILL OF A TEACHER OF ECONOMIC DISCIPLINES AS A FACTOR OF HIS PROFESSIONALISM GROWTH

Structural elements of professional skills of scientific and pedagogical personnels are presented in this articles. The increases of pedagogical skills of a teacher of economic disciplines as the factor of growth of his / her professionalism is elicidated. The following ways of settling of this process are disclosed: psychological, pedagogical, didactic, and information-technological. An analysis of the educational legislation of Ukraine in the context of an investigated problem has been conducted. Also the content of standard-legal documents are described by a number of requirements to the

growth of professionalism and improvement of pedagogical skill of scientific and pedagogical cadres of establishments of higher education is defined. The importance of a role of each teacher depends on his / her competent representation of the educational compound of the human capital of graduates. The components of professional skill of a teacher of economic disciplines has been clarified.

Key words: *psychological, pedagogical, didactic, information-technological approaches, professional growth.*

Постановка проблеми. Аналіз освітнього законодавства України показав, що у змісті нормативно-правових документів окреслені вимоги щодо нарощення професіоналізму науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти. Так, наприклад, у Законі України «Про освіту» (чинний, поточна редакція – прийняття від 05.09.2017 р.) у статті 54 визначено права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу. Зокрема відмічено, що «педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані: ... постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність» (Верховна рада України, 2017). У пункті 18 наказу Міністерства Освіти України «Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України» (редакція від 26.04.2000 р.) зазначено, що «педагогічні та наукові працівники навчально-виховних закладів повинні: ... постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і загальну культуру» (Наказ Міністерства Освіти України, 2012). Таким чином можемо визначити, що питання розвитку педагогічної майстерності педагогічних кадрів є актуальним як на державному рівні так і для сучасної педагогічної теорії і практики.

Аналіз досліджень. Питання формування педагогічної майстерності широко розглядалося у психолого-педагогічних дослідженнях Г. Авер'янова, Ю. Азарова, Ш. Амонашвілі, І. Беха, Г. Брагиної, І. Жорової, І. Зязюна, З. Корінця, Л. Крамушенко, І. Кривоноса, Н. Кузьміной, В. Мадзигона, О. Мирошник, В. Примакової, В. Семиченко, В. Сластьонина, Н. Слюсаренко, Н. Тарасевич, М. Цуркавої, В. Чернокозової та ін. науковців.

Мета статті – висвітлити підвищення педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін закладу вищої освіти як чинник нарощення його професіоналізму.

Виклад основного матеріалу. Однією із складових успішної діяльності будь-якої установи є забезпеченість висококваліфікованими кадрами. Одним із визначальних факторів міжнародного університетського змагання за лідерство є високопродуктивна освітня складова людського капіталу викладачів, здатний генерувати унікальні ідеї та створювати прогресивні результати в освітньому процесі. У системі вищої школи необхідно при розробці стратегії управління закладом ставити цілі щодо вирішення такого завдання як стійка тенденція нарощення рівня професіоналізму науково-педагогічного персоналу. Не можна забувати, що студенти – це майбутня висококваліфікована робоча сила. Рівень їх конкурентоспроможності та професійної компетентності залежить від якості навчального процесу, важливою складовою якого виступає педагогічна майстерність викладача.

Зміст поняття «педагогічна майстерність» у науково-педагогічному дискурсі розкрито з різних точок зору. Трьохвимірний простір дефініції «педагогічна майстерність» нами розкривається з позицій характеристики якості результату, психолого-педагогічного механізму успішної діяльності, особистісних якостей.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що науковці серед елементів педагогічної майстерності виокремлюють гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку, де «1) педагогічна майстерність у структурі особистості – це система знань, здатна до самоорганізації, системотвірним чинником є гуманістична спрямованість; 2) підвалиною професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що самоорганізовується); 3) педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення; 4) техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності» (Зязюн та ін., 2008: 25). Становлення педагогічної майстерності науково-педагогічних кадрів у закладах вищої освіти відбувається за цими орієнтирами. Опіраючись на вищезазначені елементи педагогічної майстерності, виокремлені колективом науковців на чолі з І. Зязюном, розкриємо специфіку розвитку цього явища у педагогів, що викладають економічний блок навчальних дисциплін.

Гуманістична спрямованість, як важлива складова педагогічної майстерності викладача, проявляється у таких аспектах професійної діяльності:

– основна домінанта на розвиток професіоналізму та культури студентської молоді (авторська система роботи);

– бачити, розуміти і допомагати студенту (коли педагог відчуває потреби, настрої, можливості, інтереси кожного здобувача освіти, розуміє їх та допомагає, як у процесі оволодіння професією так і у пошуку виходу з будь-якої життєвої ситуації);

– вибудовувати партнерські відносини – співпраця, співтворчість;

– у кожній справі, навіть незначній на перший погляд, бачити велику мету (Виховувати Людину з великої літери Л);

– створювати професіонала через відкриття нових знань, а не за допомогою їх насадження (людина буде компетентною лише за умови, якщо шлях отримання знань та досвіду не буде поверховим та ґрунтуватися на простому заучуванні фактів, а буде будуватися на формуванні уміння самостійно відшукувати інформацію, її аналізувати, систематизувати та на розвитку жаги до навчання упродовж життя);

– бути прикладом та відповідальним за свій вплив та результати праці;

– відчувати задоволення від успіхів студента, бути фанатом своєї справи.

Педагогічна майстерність викладача економічних дисциплін залежить від рівня сформованості професійної компетентності. Проявляється це у:

– комплексності фахових та професійних знань (навчального предмета, педагогіки, методики викладання, психології);

– особистої забарвленості передаваних знань, з точки зору власних поглядів і досвіду (вміння навчити інших любити свій предмет і свою майбутню професію);

- постійній прив'язці будь-якого вивчаємо матеріалу із життям людини (як споживача, виробника, державних установ контролю тощо), країни, світу;
- акмеологічні професійні позиції (цілеспрямованість неперервність, циклічність, послідовність, цілістність та системність досягнення педагогічної мети, взаємозв'язок цілей, змісту, форм, методів);
- постійному оновленні та нарощенні функціональних професійних знань, вмій і досвіду.

Для більш глибокого висвітлення змістовних компонент професійної компетентності викладача економічних дисциплін, наведемо приклади компонентів професійної компетенції фахівців з міжнародної економіки (за Г. Копил): мотиваційно-ціннісний компонент (містить наявність інтересу до поглибленого вивчення фахових дисциплін; усвідомлення значущості компетенцій, безпосередньо пов'язаних з економічною діяльністю, для майбутньої професійної діяльності; прагнення до набуття конкурентоспроможних умінь та навичок); інформаційно-перцептивний компонент (містить здатність докомпетентного сприйняття й аналізу професійно важливої інформації; здатність до запозичення кращих зразків підприємницької культури у вітчизняній і зарубіжній економіці); операційно-дієвий компонент (виявляється в умінні застосовувати набуті професійно важливі знання у професійній діяльності з оптимальною користю; реалізовувати пріоритетні компетенції, властиві галузі міжнародної економіки; компетентно спілкуватись з іноземними діловими партнерами, а саме: умінні розуміти позицію співрозмовника, налагоджувати довірливий контакт із співрозмовником, створювати атмосферу діловитості, порозуміння, передбачати конфліктні ситуації та запобігати їм) (Копил, 2007); та основних компонентів професійної компетенції фахівця економічного профілю (за Н. Самарук): «компетенція в економічній сфері; компетенції в інших сферах; інформаційно-комп'ютерна компетенція; комунікативна компетенція; компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції; виробничо-діяльнісна компетенція» (Самарук, 2011).

Наступним важливим елементом педагогічної майстерності виступають педагогічні здібності викладача, а саме комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність (Зязюн та ін., 2008: 28).

Останнім елементом педагогічної діяльності є педагогічна техніка – «вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й увагою) і прийоми впливу на інших (вербальними й невербальними засобами)» (Зязюн та ін., 2008: 29).

Варто підкреслити, що невід'ємною складовою процесу самовдосконалення і саморозвитку викладача економічних дисциплін на шляху нарощення його професіоналізму є такі компоненти педагогічної майстерності як-от: розширення світогляду, глибинне знання свого предмету, удосконалення методичної підготовки.

Важливим компонентом нарощення педагогічної майстерності є світогляд викладача (наукова картина світу, моральні переконання та цінності, національна свідомість, патріотизм). Лише той вчитель може передавати духовні цін-

ності студентській молоді, формувати в них історичну пам'ять, плекати українську ідентичність, навчати народним традиціям тощо якщо сам ними володіє, він повинен бути їх носієм, їх транслятором і захисником. У роботі педагога орієнтирами повинні виступати загальнолюдські цінності, зокрема «морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)» (Гриневиц, 2016: 19). Також слід окремо підкреслити важливість такої дефініції як педагогічний такт, оскільки моральність, людяність, тактовність, культура поведінки, які ніякими знаннями не компенсуються. Поєднання педагогічного такту як особистісної якості викладача з його умінням обирати в кожному окремому випадку найбільш відповідну педагогічну дію, найбільш ефективний шлях у розвитку і вихованні молодого покоління.

Кожен педагог повинен постійно прагнути до самовдосконалення і не лише в контексті широкоформатного знання своєї дисципліни – в царині своєї науки від повинен бути «асом». Педагогічна майстерність передбачає глибоке знання навчальної дисципліни, глибокі пізнання в дотичних науках, вміння інтегрувати їх, знаходити зв'язки із життям, виходити за рамки сьогодення і бачити перспективу розвитку науки в майбутньому.

Досконале оволодіння методикою освітнього процесу. Це шлях не одного дня і не одної спроби, оскільки викладач – не просто джерело знань у конкретній галузі, він помічник, партнер, тьютер. На сьогодні кращою є модель «педагог-фасилітатор». Він повинен не лише вміння трансформувати свої знання у форму доступного матеріалу, а з кожним наступним кроком все більш і більш складним вибудовувати процес отримання нових знань. Врешті завдання педагога навчити здобувати потрібну інформацію в різних інформаційних джерелах, отже це не проста трансляція знань. Саме від того які форми і методи обрав викладач для складення логістики навчального маршруту кожного студента залежить якість освітнього продукту, результативність їх співпраці, рівень сформованості освітньої складової. Отже, спеціальні професійні уміння встановити і підтримувати необхідні відносини із здобувачами освіти, куди ми можемо віднести значну частину традиційних та інноваційних технологій, в тому рахунку й педагогічну техніку, важливі для нарощення професіоналізму науково-педагогічного персоналу в закладах вищої освіти.

Говорячи про підвищення педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін, як чинника нарощення його професіоналізму слід зазначити, що цей процес має свої напрямки: психологічний, педагогічний, дидактичний та інформаційно-технологічний. У попередніх дослідженнях ми вже зупинялися на їх висвітленні в контексті професійної адаптації вчителів з трудової підготовки. Враховуючи специфіку професійної діяльності викладача економічних дисциплін можемо зазначити, що психологічний напрямок охоплює особистісні якості педагога: мотиваційні (потреби, інтереси, почуття, схильність, гуманність та ін.), інтелектуальні (процеси чуттєвого і раціонального пізнання, потреба постійної самоосвіти, мобільність, гнучкість і еластичність щодо соціально-економічних та професійних змін, фантазія, аналогія, критичність мислення

тощо), емоційно-вольові (воля, витривалість, наполегливість, здатність долати труднощі, комунікативність, позитивна емоційна налаштованість, цілеспрямованість, прояв творчості у професійній діяльності та ін.) та поведінкові якості (висока культура мовлення і праці, здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами, уміння одягатися, стежити за зовнішнім виглядом, уміння керуватися основами психотехніки та ін.).

Педагогічний напрямок охоплює здібності до викладацької, виховної, організаційно-педагогічної, соціальної та суспільної роботи, до прийняття управлінських рішень, професійного самовдосконалення (креативність у здійсненні професійної діяльності, уміння аналізувати педагогічну ситуацію, планувати відповідну педагогічну дію тощо).

Дидактичний напрямок окреслює систему знань і уявлень про закони навчання, закономірності педагогічного процесу та психологічного розвитку особистості, сучасні фундаментальні підходи до побудови навчально-виховного процесу (системного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, акмеологічного, діяльнісно-практичного, компетентнісного, гуманістичного, синергетичного), освітні стандарти, технології розвитку особистості, конструктивну діяльність, що пов'язана з відбором та композицією навчально-виховного матеріалу у відповідності з віковими, психологічними та індивідуальними особливостями ..., з плануванням і побудовою педагогічного процесу та ін.

Інформаційно-технологічний напрямок включає уміння здійснювати професійну діяльність в умовах технологізації та інформатизації суспільства, ... уміння самостійно знаходити, аналізувати, добирати, зберігати і передавати необхідну інформацію, уміння застосовувати інформаційно-комп'ютерні технології» (Кузьменко, 2014:125), вміння працювати з новою технікою та обладнанням (електронні тренажери, інтерактивна система опитування SMART Response PE, інтерактивна дошка Smart Board, бездротовий планшет SMART у комплекті з бездротовим адаптером Bluetooth, інтерактивний навчальний стіл SMART (multitouch) та ін.).

Висновки. Підводячи підсумки відмітимо, що важливою складовою успіху педагогічної діяльності є розвиток педагогічної майстерності, що віддзеркалюється в особистісних рисах викладача, наприклад, таких як: творчий підхід до справи, любов до професії та людей, педагогічний такт, комунікабельність, мовний етикет, спостережливість, здатність до емпатії, артистизм, гуманізм, доброзичливість, витримка, ерудиція, почуття гумору, цілеспрямованість, винахідливість у вирішенні педагогічних задач, вимогливість, увага до здоров'я та внутрішнього світу здобувача освіти, постійний пошук ефективних форм і методів навчання, використання нових інтерактивних педагогічних технологій в своїй роботі та ін. Не можна забувати про те, що кожен учень поставлений на шляху педагога з метою зростання його педагогічної майстерності. Задача кожного викладача розробити авторську систему діяльності, що допоможе досягти найкращих результатів у навчанні та вихованні особистості. Педагогічна діяльність сучасних науково-педагогічних кадрів повинна носити творчий, результативний, випереджувальний, варіативний, інтеграційний та демократичний характер, оскільки від кожного педагога залежить рівень сформованості освітньої складової людського капіталу випускника.

Дане дослідження не є вичерпним, що обумовлює необхідність більш детального дослідження управлінського елемента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна рада України, 2017 – Верховна рада України. Закон України «Про освіту» 2017 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Гриневич, 2016 – Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Л. Гриневич [та ін.]; заг. ред. М. Грищенко]. К., 2016. 40 с.
3. Зязюнта ін., 2008 – Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривonos та ін.: за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. І переробл. К.: СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
4. Кузьменко, 2014 – Кузьменко Ю.В. Педагогічна практика в системі професійної адаптації майбутніх вчителів технологій. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Серія: Педагогічні науки]. Вип. 117. Чернігів: ЧНПУ, 2014. С. 123–126.
5. Копил, 2007 – Копил Г. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Копил Галина Олександрівна. Житомир, 2007. 22 с.
6. Наказ Міністерства Освіти України, 2012 – Наказ Міністерства Освіти України «Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України» 2012 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.znate.ru/docs/index-167607.html>.
7. Самарук, 2011 – Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки, 2/2011. Електронне джерело. – Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20%281%29.pdf.

REFERENCES

1. Verkhovna rada Ukrayiny, 2017 – Verkhovna rada Ukrayiny. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» 2017 roku. [The Law of Ukraine «On Education», 2017]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukraine]
2. Hrynevych, 2016 – Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual Principles of Reforming High School] / [uporiad. L. Hrynevych [ta in.]; zah. red. M. Hryshchenko]. – K., 2016. 40 s. [in Ukraine]
3. Ziazun, 2008 – Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]: Pidruchnyk / I. A. Ziazun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos ta in.: za red. I. A. Ziazuna. – 3-tie vyd., dopov. I pererobl. – K. : SPD Bohdanova A.M., 2008. – 376 s. [in Ukraine]
4. Kuzmenko, 2014 – Kuzmenko Iu. V. Pedagogichna praktyka v systemi profesiinoi adaptatsii maibutnikh vchyteliv tekhnolohii [Pedagogical practice in the system of future teachers' of technologies professional adaptation]. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka [Seria: Pedagogichni nauky]. Vyp. 117. Chernihiv: ChNPU, 2014. S. 123–126. [in Ukraine]
5. Kopyl, 2007 – Kopyl H. O. Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z mizhnarodnoi ekonomiky u protsesi vyvchennia inozemnykh mov [Formation of professional competence of future specialists in international economics in the process of studying foreign languages]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kopyl Halyna Oleksiivna. – Zhytomyr, 2007. 22 s. [in Ukraine]
6. Nakaz Ministerstva Osvity Ukrainy, 2012 – Nakaz Ministerstva Osvity Ukrainy «Pro Typovi pravyla vnutrishnoho trudovoho rozporiadku dlia pratsivnykiv navchalno-vykhovnykh zakladiv systemy Ministerstva osvity Ukrainy» 2012 roku [Order of the Ministry of Education of Ukraine «On Typical Rules of the Internal Labor Schedule for Employees of Educational Institu-

.....
tions of the Ministry of Education of Ukraine» 2012]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.znate.ru/docs/index-167607.html>. [in Ukraine]

7. Samaruk, 2011 – Samaruk N. M. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv [Formation of professional competence of future economists] / N.M.Samaruk // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky, 2/2011. Elektronne dzherelo. – Rezhym dostupu: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20%281%29.pdf. [in Ukraine]

Статтю подано до редакції 16.02.2018 р.